

Alle ganzen in Nederland beschermd!

It is very strange and very melancholy that the paucity of human pleasures should persuade us ever to call hunting one of them.

Samuel Johnson (1709-1784).

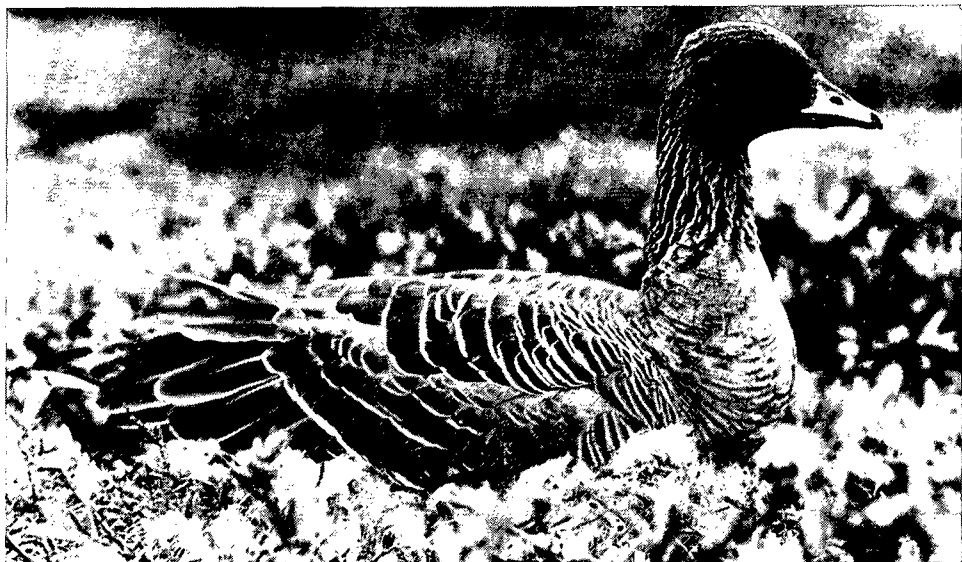
Inleiding

Ingevolge de beschikking van de Minister van Landbouw en Visserij van 6 juli 1972, nr J 1375 Stort 133, is de jacht op 'grauwe, kol- en rietganzen geopend van 1 september tot en met 31 januari daaraanvolgend, doch uitsluitend gedurende dat gedeelte van het etmaal, dat gelegen is tussen een half uur vóór zonsopgang en des voormiddags 10 uur'. In 1972 werden als gevolg van dit besluit Dwerggans (*Anser erythropus*), Roodhalsgans (*Branta ruficollis*) en de Kleine rietgans (*Anser fabalis brachyrhynchus*) aan de lijst van beschermde vogelsoorten toegevoegd. De Jachtraad adviseerde op 28 augustus 1972 de minister de jacht op Kleine rietganzen niet meer te openen.

Dit had tot gevolg dat er - met name in jagerskringen - een discussie ontstond betreffende de nomenclatorische en juridische positie van de Kleine rietgans. De Kleine rietgans was immers een ondersoort van de Rietgans en als zodanig dus nog steeds een jachtvogel.

In het artikel 'Nog eens de Kleine rietgans' zet Lebrecht (1974) op heldere wijze de positie van deze gans uiteen:

1. Taxonomen zijn het oneens over de vraag of de Kleine rietgans een soort dan wel een ondersoort is ¹⁾.
2. Zelfs al zou iedereen het erover eens zijn dat de Kleine rietgans een ondersoort is van de Rietgans dan blijft de Kleine rietgans beschermd. De minister dient bij de uitvoering van de wet dezelfde systematiek aan te houden. De jachtwet werkt bij de opsomming van de wildsoorten met aparte vermelding van ondersoorten; zie Zwarte en Bonte kraai.

Kleine rietgans

Foto: Fred van Olphen

1. In dit artikel wordt de voorkeur van Prof. K. H. Voous (1974), t.w. ondersoort, aangehouden.

Het motief waarom de minister de jacht op de Kleine rietgans geopend zou willen houden is, dat de Kleine rietgans zoveel op de Rietgans lijkt. Dat kan tot vergissingen leiden, ook bij jagers met een redelijke graad van deskundigheid. Voortdurend blijkt uit het betoog van Lebrecht dat de minister de jacht op de Kleine rietgans niet geopend heeft.

In het probleem van het wel of niet bejagen van de Kleine rietgans verdiepten zich de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels en mr T. Lebrecht. Hun conclusies roepen vraagtekens op:

— Besluit dagelijks bestuur 'Vogelbescherming' van 13 juli 1974 (Het Vogeljaar 22 nr 5):

1. De (naar de mening van het bestuur) onjuiste redactie van de ministeriële beschikking van 6 juli 1972 zou dienen te worden gecorrigeerd door toevoeging van 'Kleine rietganzen', waardoor de jacht in Nederland geopend zou zijn. (Lebrecht akkoord).
2. De jacht op de Kleine rietgans zou in de provincie Friesland niet meer geopend moeten zijn.
3. Ook de jacht op de Rietganzen zou in deze provincie gesloten dienen te worden.
(2 en 3 gaan iets verder dan Lebrecht's standpunt t.w. de jacht op de Kleine rietgans alleen gesloten in het gebied begrensd door de lijn Wons-Bolsward-Sneek-Woudsend-Koudum-Hindeloopen - noordwaarts een lijn enkele kilometers buiten de kust en vervolgens via Makkum weer naar Wons, terwijl de jacht op de Rietgans geopend blijft).
4. Het dagelijks bestuur baseert dit standpunt nadrukkelijk op de Nederlandse verantwoordelijkheid voor de hier overwinterende Spitsbergense Kleine rietganzen en laat de kwestie Thjórðarver 2) er buiten. Lebrecht benadrukt dat de populatie op Spitsbergen zéér klein is.

Geen van bovengenoemden stelt zich de vraag waarom de Rietgans (*Anser fabalis subsp.*) maar ook Kolgans (*Anser albifrons subsp.*) en Grauwe gans (*Anser anser subsp.*), wel bejaagd zouden mogen worden. Het enige motief kan m.i. traditie zijn.

De Rietgans (Anser fabalis)

Volgens Glutz von Blotzheim et al. (1968) strekt het verspreidingsgebied van de Rietgans (incl. dat van *A. f. brachyrhynchus*) zich uit van Oost-Groenland, IJsland, Spitsbergen en Scandinavië tot in Anadyrland (N.O. Siberië). De noordgrens wordt gevormd door de arktische kusten. In het westelijk deel van het verspreidingsgebied ligt de zuidgrens rond 60° N.B. en in het oostelijk deel rond 50° N.B. In dit gebied komen of kwamen 6 ondersoorten, 2 mengpopulaties en 2 kleurtypen van de Rietgans voor.

Er zijn twee hoofdgroepen: de groep die in de toendrazone en de groep die in de taiga- (naaldhout)zone broedt. Deze groepen zijn morfologisch en oecologisch te onderscheiden.

Toendra-rietganzen zijn klein en hebben een korte, tamelijk hoge snavel. Van west naar oost komen de populaties van *Anser f. brachyrhynchus* (de zg. Kleine rietgans), *Anser f. rossicus* en *Anser f. ferrirostris* voor. De laatste broedt in oostelijk N. Siberië en is voor ons niet van belang. De Kleine rietgans is de geïsoleerde eindvorm (vgl. eilandsoort) van een ononderbroken keten van toendrabewonende Rietgansvormen (Voous 1960, 1973) en is door Lebrecht uitvoerig behandeld (1974).

2. De Thjórðarver-vallei op IJsland wordt bedreigd door de plannen van de IJslandse regering deze vallei te inunderen t.b.v. opwekking van elektriciteit. Thjórðarver is het belangrijkste broedgebied van IJslandse en Groenlandse Kleine rietganzen. De populatie van IJsland en Groenland vormt ongeveer 83-85% van de wereldbevolking van de Kleine rietgans. De rest (15-17%) broedt op Spitsbergen.

Taiga-rietganzen zijn groter en hebben een lange, slanke snavel. Van west naar oost onderscheiden wij *Anser f. fabalis*, *Anser f. johanseni* en *Anser f. middendorfi* (ook wel *A. f. sibiricus* genoemd). De laatste is broedvogel in O. Siberië en N. Mongolië en voor ons betoog onbelangrijk. In beide groepen (toendra en taiga) neemt de lichaams-grootte en de snavellengte van west naar oost toe. De broedarealen van toendra- en taigarietganzen overlappen elkaar op meerdere plaatsen. Hierdoor zijn meng- of bastaard-populaties ontstaan van *Anser f. rossicus* met *Anser f. fabalis* en van *Anser f. rossicus* met *Anser f. johanseni*. Zij hebben kenmerken van beide groepen.

Resteren de beide kleurtypen die vroeger dan weer wel, dan weer niet als soort of ondersoort beschouwd werden. Tegenwoordig worden ze gezien als kleurmutaties. Het zijn *Anser f. neglectus*, de zg. Sushkins gans, waarvan snavel en poten roze gekleurd zijn, en *Anser f. carneirostris*, de zg. Buturlin gans, die oranje poten en een roze snavel heeft. Voous (1960) wil niet uitsluiten, dat de Sushkins gans, *A. f. neglectus* met een zelfde snavel- en pootkleur als die van de Kleine rietgans, de geheel of gedeeltelijk uitgestorven westelijke eindvorm is van de naaldbosreeks.

Kolgans en Grauwe gans

Bij deze ganzen is de kwestie der ondersoorten wat betreft Europa en Azië eenvoudiger. Van elk zijn er twee voor ons belangrijk. Bij de Grauwe gans (*Anser anser*) onderscheidt men een westelijke, *Anser a. anser*, en een oostelijke vorm, *Anser a. rubirostris*. Bij de Kolgans (*Anser albifrons*) onderscheidt men de Groenlandse en de Continentale of Siberische vorm met de resp. namen *Anser a. flavirostris* en *Anser a. albifrons*.

Bestand van de Rietgans

Er is verrassend weinig bekend van de ondersoorten van de Rietgans m.u.v. de Kleine rietgans (totaal bestand ca. 85.000). De enige opgaven over het broedbestand zijn van Merikallio (1958) voor Finland. Aan de hand van tellingen in proefvlakken komt hij tot een bestand van 1000 paar voor heel Finland. Deze cijfers zijn onzuiver, maar vormen onze enige richtlijn om een beeld te scheppen van het totale wereldbestand van de Rietgans (excl. *A. f. brachyrhynchus*).

Als van de totale oppervlakte van Noorwegen, Zweden, Finland en de Sovjet-Unie resp. 10, 30, 50 en 70% bewoond wordt door Rietganzen komen wij op een verspreidingsgebied met een oppervlakte van ca. 15.740.000 km². De broeddichtheid voor Finland is 1 paar per 170 km². Het totale broedbestand wordt dan 92.600 paar. Indien we aannemen, dat de niet-broeders 20% van de broedpopulatie uitmaken en er gemiddeld 2 jongen per broedpaar groot komen, kunnen we resp. 37.040 en 185.200 aan dit getal toevoegen.

De totale wereldpopulatie van 5 ondersoorten, 2 mengpopulaties en 2 kleurtypen omvat dan een jaarmaximum van ca. 407.440 individuen. Als we verder aannemen, dat 30% van het totale broedbestand (27.780 broedparen) in herfst en winter in Europa neerstrijkt, dan zou na dezelfde berekening het maximum in Europa tussen 90.000 en 100.000 Rietganzen zweven. Het aandeel, dat de diverse vormen in dit getal hebben, is niet te bepalen. De op deze wijze verkregen cijfers zijn onbetrouwbaar en - gezien de vrijwel overal bemerkte achteruitgang - vermoedelijk te hoog.

Over het bestand van de Europese broedvogels en wintergasten komen uit alle landen sombere berichten. Het aantal broedvogels in Noorwegen, Zweden, Finland en Rusland daalde sterk, alsook het winterbestand in West-, Midden- en Zuidoost Europa. De Noord-afrikaanse wintergebieden (Algerije, Marokko) worden niet meer bezocht. Sinds het midden der vorige eeuw is de eens algemeenste Europese wintergans spectaculair in aantal gedaald.

Oorzaken achteruitgang Rietgans

Volgens Prof. Sushkin, de ontdekker van *Anser f. neglectus*, verschenen rond 1890 'zonsverduisterende' scharen Sushkins ganzen in het Ufadi district (O. Rusland). Na 1891 werden ze daar niet meer gezien. In Hongarije nam het aantal overwinteraars vanaf 1899 toe tot een piek van vele duizenden in 1970-11 Tegen het eind der twintiger jaren werden ze zeldzaam. Na de tweede wereldoorlog is in Hongarije geen Sushkins gans meer gezien. Ten gevolge van ingrijpende landschappelijke veranderingen en een toename van buitenlandse jagers, is de situatie minder gunstig dan voor de oorlog (Van Impe, 1971).

Over de oorzaken van de achteruitgang van de Sushkins gans, van *Anser f. fabalis* en vermoedelijk eveneens de andere vormen valt weinig te zeggen. Deze ganzen zijn nauwelijks onderzocht. Een aantal factoren, die de stand van deze ganzen nadelig beïnvloedt, worden door diverse auteurs genoemd: ontbossingen; het in cultuur brengen van broed-, slaap- en rustplaatsen; verontrusting; plundering van nesten; toenemend toerisme in de broedgebieden; jacht, ook op ruiende ganzen.

Boyd en Scott (1955) schrijven 80% van de winterverliezen van de in Groot-Brittannië verblijvende Kleine rietganzen toe aan jacht. Van de door Elders (1955) onderzochte volwassen Kleine riet- en Grauwe ganzen droegen resp. 41 en 37,3% 1 tot 23 hagelkorrels in het lichaam; bij de jonge vogels was dat 'slechts' 4,9 en 3%.

Of één faktor of de combinatie der factoren doorslaggevend is geweest voor de achteruitgang is niet bekend. Elders (1955) beschouwt jacht als een wezenlijke, het bestand beïnvloedende faktor.

Indien de situatie zo blijft of zelfs nog verslechtert, duurt het waarschijnlijk niet lang meer vóór de Rietgans, welke geografische vorm dan ook, van de aardbodem verdwenen is.

De Rietgans in Nederland

In Nederland overwinteren gewoonlijk 10-15.000 Kleine rietganzen en 4 à 6000 Rietganzen. Vermoedelijk behoort het merendeel van deze Rietganzen tot de rassen *Anser f. rossicus*, *Anser f. fabalis* en de mengvorm *Anser f. fabalis* $\supseteq$ *rossicus*. Als zeldzame verschijningen zijn *Anser f. johanseni*, *Anser f. carneirostris* en *Anser f. neglectus* vastgesteld. Het is dus mogelijk dat de Sushkins gans, een vogel die bijna de status van de Dodo heeft bereikt, in Nederland anno 1975 geschoten wordt.

Beheer

De ganzen in Nederland worden bedreigd door verlies van voedsel-, slaap-, rust- en ruigebieden (met name als gevolg van destructie van het Deltagebied, de Lauwerszee etc.), door de toenemende ontsluiting van het landelijk gebied, ruilverkavelingen, rustverstoring, o.a. door vliegtuigen en jacht (o.a. Ouweneel 1974 en Loosjes 1974). Het behoud van de ganzen, in Nederland en daar buiten, staat of valt met de eliminatie van deze factoren.

Lebret (1974) heeft het over de grote, positieve invloed van de Grauwe gans (sedert 1909 als broedvogel in ons land uitgeroeid, Voous 1960) op de natte milieus (i.c. de Biesbosch) en propageert het uitzetten ervan. Hij stelt, dat jachtwet en jachtbeleid moeten worden aangepast, omdat verstoring door jagers deze vorm van milieuhervorming kan schaden.

Door stopzetting van de jacht ontstaat m.i. een surplus aan Grauwe ganzen waarna mogelijk een herkolonisering van de voormalige broedgebieden (als ze nog bestaan) plaats kan vinden. Het uitzetten van Grauwe ganzen kan dit proces versnellen, maar is zinloos bij de huidige interpretatie van de wet, waarbij de Grauwe gans geschoten mag worden.

Grauwe gans

Discussie

Lebret toont aan dat het aanbeveling verdient de jacht op de Kleine rietgans, *A. f. brachyrhynchus*, stop te zetten - mede gezien de vele bedreigingen waaraan de populatie van deze ondersoort van de Rietgans bloot staat. Hij toont aan dat de jacht op de Kleine rietgans niet geopend is. 'De jachtwet werkt bij de opsomming van de wildsoorten met aparte vermelding van ondersoorten', aldus Lebret. De Jachtraad heeft de minister terecht geadviseerd de jacht op de Kleine rietgans in het gehele land te sluiten. Gezien de door de minister gehanteerde systematiek: met aparte vermelding van ondersoorten, meen ik aan te tonen, dat ook de jacht op de ondersoorten van Riet-, Grauwe en Kolgans NIET GEOPEND IS. Volgens Lebret moet de minister, wil hij de jacht op een vogel open hebben, de ondersoort van die vogel apart vermelden. Als dat is nagelaten dan is het rechtsgevolg, dat de jacht op die ondersoort niet geopend is. Hierboven toon ik aan, dat behalve de Kleine rietgans

(*A. f. brachyrhynchus*) nog andere ondersoorten van de Rietgans, waaronder zeer zeldzame (Voous 1973, Voous et al. 1973), Nederland bezoeken of kunnen bezoeken. Ook van Kol- en Grauwe gans bezoeken verschillende ondersoorten ons land. Eveneens toon ik aan dat het juist is dat de jacht op ganzen gesloten is.

Rest mij mijn verbazing te uiten over de wonderlijke discussie die plaats vindt aan het eind van Lebrets betoog. Immers wie nu denkt dat èn Lebret èn de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels gelukkig zijn met het feit dat de minister breekt met de traditie jagers te beschermen i.p.v. de onder de jachtwet ressorterende diersoorten heeft het mis. Zij bepleiten, juist op het moment dat de minister de bescherming van het milieu zwaarder laat wegen dan het genot van een relatief kleine groep mensen, een gedeeltelijke heropening van de jacht op de Kleine rietgans. Toegegeven: de minister had via de openings- en sluitingsregeling niet de schijn mogen wekken dat de jacht op ganzen open is. Dat is misleidend en niet rechtvaardig jegens de jagers maar ... is dat een probleem voor de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels? Het lijkt er op dat 'Vogelbescherming' hier de taak van de jagersvereniging overneemt.

Het is te betreuren dat het dagelijks bestuur van deze vereniging, de bedreigde Kleine Rietganspopulatie van Thjórsárver op IJsland, niet wil betrekken in zijn standpunt t.a.v. de hier overwinterende Kleine rietganzen *).

*) NOOT

In een gesprek dat ik op 25 januari j.l. met Mr. T. Lebret over dit artikel had, deelde hij mij mede dat

- a) hij mijn zienswijze dat de jacht op de Kolgans subsp. gesloten is deelde. Voor hem was het geïsoleerd voorkomen van de geografische vormen van de Kolgans daarbij doorslaggevend.
- b) hij het met mij oneens is m.b.t. mijn visie t.a.v. de jacht op Riet- en Grauwe gans subsp. Het clinale verspreidingspatroon en dus het ontbreken van scherp afgebakende geografische begrenzingen zijn hierbij bepalend voor zijn standpunt.

Slot

Het voorgaande betoog geeft wederom een voorbeeld van het tekort schieten van de huidige jachtwet (zie o.a. ook Bil, 1974 en Boer c.s., 1974). Een nieuwe wet dient uit te gaan van een moderne oecologische visie. Ik herhaal de stelling (Van Swelm 1974): 'Afschaffen van plezierjacht in ons land is een belangrijke stap in de richting van offensief milieubeheer'.

Dank

Voor hun waardevolle kritische kanttekeningen dank ik Dick J. G. Brand, Gerald J. Oreel, J. W. de Roever, Jan van der Straaten en zeer in het bijzonder mijn vriend Hein Rijken.

Literatuur

- Bil, J. 1974: De wettelijke bescherming van vogels. *Het Vogeljaar* 22: 747-752.
Boyd & Scott. 1956: The British population of the Pink-footed Goose, its numbers and annual losses. *Wildfowl Trust Report* 7, 1955: 99-106.
Elders, W. H. 1956: Fluoriscopic measures of shooting pressure on Pink-footed and Grey Lag Geese. *Wildfowl Trust Report* 7, 1955: 123-126.
Glutz von Blotzheim, Urs N. und Kurt M. Bauer. 1968: *Handbuch der Vögel Mitteleuropas*. Band 2. Frankfurt am Main.
Lebret, I. 1974: Nog eens de Kleine rietgans. *Het Vogeljaar* 22: 863-867.
Loosjes, M. 1974: Over terreingebruik, verstoringen en voedsel van Grauwe ganzen (*Anser anser*) in een brak getijdengebied. *Limosa* 47: 121-143. Med. nr. 73 R.I.N.
Merikallio, E. 1958: Finnish Birds. Their Distribution and Numbers. *Fauna Fennica* 5: 1-181.
Swelm, Norman D. van. 1974: Zeg mij wie Uw vrienden zijn. *Het Vogeljaar* 22: 814-819.
Voous, K. H. 1960: *Atlas van de Europese Vogels*. Amsterdam.
Voous, K. H. 1963: Een Sushkins gans uit Nederland. *Limosa* 36: 149-151.
Voous, K. H., L. Hartsuiker en J. J. Smit. 1973: Sushkins rietganzen in Nederland. *Limosa* 46: 228-232.
Voous, K. H. 1974: List of recent holarctic bird species. Non-Passerines. *The Ibis* 115: 612-638.

Adres van de schrijver:

Publikatie Vogelpopulatie-onderzoek Ockenrode

R. Akkermans en F. van Asten

Een excursie naar Sark (botanisch gedeelte)

In het kader van een cursus mariene biologie van de vakgroep biologie op de SOL (Stichting Opleiding Leraren te Utrecht) hebben wij in de maand april 1974 een twee weken durende excursie naar het eiland Sark gemaakt.

Sark is een van de kleinere Kanaaleilanden. Het ligt op 2°22'WL en 29°26'NB ten oosten van Guernsey voor de kust van Normandië. Het eiland, een plateau op 100 meter boven de zeespiegel, is 1½ mijl breed en 3 mijl lang met een totale kustlengte van 42 mijl. De kust bestaat uit granietkliffen en baaien met steenstranden.

Op de kuststranden na is vrijwel het gehele eiland in cultuur gebracht. Het binnenland bestaat grotendeels uit weilandjes omgeven door houtwallen; slechts hier en daar is een stukje bebost. Sark heeft een verspreide bebouwing zonder duidelijke kern.

De Kanaaleilanden, een restant van het Britse rijk in Frankrijk, vormen nog steeds een onderdeel van de British Isles. Elk eiland is zelfstandig. Tot voor kort regeerde er Sibilla Hathaway, Dame of Sark; ze was een absoluut heerseres. In juni i.l. is ze overleden en werd opgevolgd door haar kleinzoon Michael Beaumont Seigneur of Sark.

Sark heeft eigen wetten en regels, het eiland kent bijvoorbeeld geen autoverkeer, geen inkomstenbelasting en geen echtscheidingen. Er is geen criminaliteit en dus ook geen